

הלכות יום הכיפורים/הרב חננאל עמי ישראל זייני

הלכות יום הכיפורים

- א. ביום הכיפורים התבשר משה רבינו על המחילה לחטא העגל, וירד עם הלוחות השניות. ויום זה ניתן לעם ישראל כיום מחילה, הטהרות וקדושה.
- ב. יום הכיפורים מכפר על השבים המאמינים בכפרתו, אבל המזלזל בו וחושב בלבבו: מה מועיל לי יום כיפור זה, אינו מכפר לו.

ערב יום הכיפורים

- ג. מצוה לאכול בערב יום הכיפורים, וכל האוכל בערב יוה"כ, נחשב לו כאילו התענה ביום זה. ומצוה להרבות בסעודה, כדי להראות שאנו שמחים על יום מחילת העוונות שניתן לנו.
- ד. אין אומרים תחנון בערב יוה"כ, כמו בערב ראש השנה.
- ה. נהגו האשכנזים שלא לומר אבינו מלכנו בערב יוה"כ. ובשנה שחל יוה"כ בשבת, אומרים אבינו מלכנו בשחרית, ויש שלא אומרים בשחרית בכל מקרה.
- ו. אין לאכול אחר הצהריים מאכלי חלב, שלא יבוא לידי קרי.

מנהג הכפרות

- ז. מנהג הכפרות הוא מנהג ותיקין, ואין לבטלו. וכל המשנה ידו על התחתונה. וכל מי שעושה את הכפרות, יחשוב בלבו שעל עוונותיו היה ראוי הוא עצמו לקפח את נפשו.
- ח. אף על פי כן, עדיף שלא לעשות את הכפרות בערב יוה"כ, כדי שהשוחט יוכל לשחוט בלי דוחק, ולא יבוא בשוגג להאכיל נבלות לעם ישראל.
- ט. ואין להחזיק את התרנגולים בשמש ללא אוכל ומים עד לשחיטה, משתי סיבות: שלא לצער בעלי חיים, ושלא יהיו התרנגולים ספק נבלות.
- י. נוהגים לשחוט תרנגול לזכר ותרנגולת לנקבה, ותרנגול ותרנגולת לאשה בהריון.
- יא. יש לטובב את התרנגול/ת סביב הראש של מי שעושים לו את הכפרה שלש פעמים, ולומר בכל פעם: "זו כפרתך, זו חליפתך, זו תמורתך" ואח"כ, יאמר: "זה/זו התרנגול/ת ילך/תלך למיתה ואתה/ואת תכנס/י לחיים טובים ולשלום".
- יב. אפשר לעשות כפרות ע"י שליח.
- יג. אין כל בעיה לאכול את תרנגולי הכפרות, ואין חשש שמא יאכל אדם את עוונותיו בחזרה.
- יד. יש נוהגים לתת את התרנגולים לעניים, ויש שפודים אותם בכסף ונותנים את הכסף לעניים, או למוסדות תורה.

בקשת מחילה

- טו. עבירות שבין אדם לחבירו, אין יוה"כ מכפר עד שירצה האדם את חבירו.
- טז. אדם שביקש סליחה פעם אחת, ולא סלח לו חבירו – יביא עמו המבקש מחילה שלשה אנשים, ויבקש סליחה בפניהם. ואם לא סלח לו לאחר שלש פעמים (בזמנים נפרדים), אינו צריך יותר לבקש סליחה, חוץ משני מקרים: אם הוציא עליו שם רע חייב לבקש ממנו מחילה עד שימחול, ואם הוא רבו חייב לבקש ממנו מחילה עד שימחול.
- יז. אדם שמבקשים ממנו סליחה, לא יהיה אכזרי מלסלוח. אך אם מתכוון לטובת המבקש סליחה (כיוסף עם אחיו) – מותר.
- יח. מי שהוציאו עליו שם רע אינו חייב לסלוח, ואף על פי כן "כל המעביר על מידותיו מעבירים לו על כל פשעיו".
- יט. אדם שפגע באדם אחר, ומת הנפגע לפני שהספיק לבקש ממנו סליחה, יקח עמו עשרה אנשים לקברו, ויאמר בפניהם "חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני זה שחטאתי לו".

מנהגים בערב יוה"כ

- כ. טוב לגברים לטבול בערב יוה"כ, ויש לשמור על הצניעות גם בין גברים.
 כא. יש להקפיד שהטבילה תהיה לפני השקיעה, ואף ישאר זמן לתוספת יוה"כ.
 כב. מי שלא יכול לטבול, טוב שישפוך על גופו תשעה קבין (10.8-12.5 ליטרים) מים.
 כג. יש נוהגים לקבל 39 מלקות לאחר מנחה של ערב יוה"כ, שמתוך כך יתן האדם אל לבו לשוב מעבירות שבידו. ויש להקפיד שהמלקות תהינה לפני שייכנס הצום.
 כד. הנותן מלקות, לא יתן אותן בכל כוחו, ויתנם ברצועה כלשהי (ולאו דווקא ברוחב טפח), שאין אלו מלקות מן התורה, אלא ממנהג.
 כה. המלכה יאמר על מכה ומכה מלה מהפסוק "והוא רחום", עד שיאמר את הפסוק שלש פעמים. ונלקה אומר וידוי בזמן המלקות.

דיני וידוי

- כו. צריך אדם להתוודות בתפילת מנחה, שמא ייחנק בסעודה המפסקת, ולא יוכל להתוודות לפני יוה"כ.
 כז. אין הש"ץ אומר וידוי בחזרת הש"ץ במנחה, אולם אם יש בציבור אנשים שאינם יודעים להתוודות, יאמר הש"ץ את הוידוי כדי להוציאם ידי חובה.
 כח. אין חובה לפרט את החטאים בוידוי, וטוב לפרט את החטאים, ואפשר לשלב אותם ע"פ סדר הא"ב ב"אשמנו". אבל הש"ץ שמתפלל בקול רם, אסור לו להוסיף ולפרט את חטאיו בתוך הוידוי.
 כט. מי שהתודה ביוה"כ שעבר על חטאים מסויימים, ולא חזר עליהם, טוב שיתודה עליהם שוב שנאמר: "כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד".
 ל. המתוודה צריך לעמוד, ואפילו השומע מן הש"ץ את הוידוי צריך לעמוד, אף אם התוודה כבר.

תוספת יוה"כ

- לא. יש להוסיף מחול על הקודש בערב יוה"כ.
 לב. תוספת זו היא פרישה ממלאכה ומחמש העינויים מעט זמן לפני השקיעה.
 לג. הזמנים הכתובים בלוחות כוללים אף את התוספת, ואין צורך להוסיף עליהם.
 לד. אדם שסיים את הסעודה המפסקת לפני שנכנס הצום, יכול להמשיך לאכול כל עוד לא נכנס הצום. אבל אם קבל על עצמו את הצום בפירוש, לא יכול להמשיך לאכול.

הדלקת נרות

- לה. נוהגים להדליק נר ליום הכיפורים, משני טעמים: לכבוד יוה"כ שעליו נאמר "באורים כבדו ה'", וכדי שלא יגיע אדם לאיסור תשמיש המטה.
 לו. בשנה שחל יוה"כ בשבת, חייבים להדליק נר. וטוב להדליק שלשה נרות שניים לשבת, ואחד ליוה"כ.
 לז. בשנה שחל יוה"כ בשבת, יש לברך לפני ההדלקה: "אשר קדשנו ב"ו להדליק נר של שבת (של) יום הכיפורים". והתימנים אינם מברכים על הדלקת נר יוה"כ.
 לח. יש מן האשכנזים הנוהגים להדליק נר לכל אחד ואחד [ואף להורים שאינם בין החיים], שידלוק במשך כל יוה"כ. ומי שכבה נרו ביוה"כ, ידליק אותו במוצאי יוה"כ, עד שיסתיים.
 לט. נשים הנוהגות לברך שהחיינו בהדלקת הנר, ימשיכו במנהגן. ואשה שאינה נמצאת בבית הכנסת כשהש"ץ מברך שהחיינו, טוב שתנהג כך.
 מ. יש להדליק נר שידלוק עד מוצאי יוה"כ, לצורך ההבדלה.

כבוד יוה"כ

- מא. יש לשים מפה לבנה בבית, ותאורה טובה בבית הכנסת לכבוד יוה"כ שעליו נאמר "לקדוש ה' מכובד".
 מב. יש נוהגים ללבוש לבן ביוה"כ, כדוגמת מלאכי השרת. וזו הסיבה ללבישת הקיטל בקהילות אשכנזיות.

איסור מלאכה

- מג. אסור לעשות מלאכה ביום הכיפורים, בדיוק כמו בשבת.
 מד. כל איסורי שבת, שייכים אף ביוה"כ. ואף איסורי דרבנן ומוקצה נוהגים ביוה"כ.
 מה. אין להכין שום דבר מיוה"כ למוצאי יוה"כ, ואף לסעודת מוצאי היום.

חמשת הענויים

- מו. יוה"כ אסור באכילה ושתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המטה*.
 מז. כל איסורים אלו חלים מכניסת הצום עד צאתו.
 מח. אסור לצחצח שיניים וללעוס מסטיק או עצי רגלים וכדומה, אף שהאדם פולט את כל מה שהוא לועס.

* בענין זה נוהגות גם ההרחקות.

רחיצה

- מט. רחיצה אסורה ביוה"כ, אפילו של חלק קטן מהגוף, ואפילו במים קרים.
 נ. בימינו, גם טבילה במקוה אסורה (בין לנשים בין לגברים).
 נא. אדם שידיו מלוכלכות, מותר לרחוץ את הלכלוך לפי הצורך בלבד. וכן הדין אם נגע האדם במקום מלוכלך, שירחץ רק את מקום נגיעתו.
 נב. אדם שעשה צרכיו, ואדם שקם בבוקר, נוטל את ידיו את הפרק העליון של האצבעות. ואם נגע ביותר מכך, ירחץ את מקום נגיעתו.
 נג. כהן נוטל את ידיו לברכת כהנים.
 נד. אדם שיש לו שפשופים ויבלות ברגליו, כתוצאה מהליכה ממושכת – מותר לרחוץ את רגליו.
 נה. אסור לקרר את הגוף ע"י כלים המכילים מים (אפילו כלים סגורים). וכן ע"י דברים רטובים, שאם נוגעים בהם נרטבת היד. אבל אין איסור לקרר את הגוף בדרכים אחרות.
 נו. כלה שהתחתנה בתוך 30 יום מותר לה לרחוץ את פניה, שלא תתגנה על בעלה.
 נז. אדם שראה קרי ח"ו, אם ניתן לנקות אותו בלי מים – יש לעשות כן. ואם לא – יש לרחוץ כפי הצורך.

סיכה

- נח. אסור למרוח שמנים, משחות וקרמים על הגוף ביוה"כ, ואפילו על חלק קטן מהגוף (אף במשחות וקרמים שאין בהם איסור מצד ממרח).
 נט. אין להשתמש בבשמים או בדאודורנט (אפילו ספריי), כיון שהם מכילים שמנים.
 ס. מי שיש לו פצעים או כאבים אחרים וצריך לשים שמן או משחה נוזלית לחלוטין – מותר.

נעילת הסנדל

- סא. אסור לנעול נעלים או סנדלים העשויים מעור (אפילו בחלקם).
 סב. נעלים שאין בהם עור – מותר לנעול.
 סג. מי שפצוע ברגלו, וצריך לנעול נעליים – מותר לנעול נעלי עור.
 סד. יולדת בתוך 30 יום מהלידה, מותר לה לנעול נעלי עור.
 סה. אדם שצריך ללכת ביוה"כ במקום שיש בו נחשים וכדומה, מותר לו לנעול נעלי עור, וכשיגיע למקומו – יחלוץ נעליו.

חינוך ילדים ביוה"כ

- סו. ילדים קטנים פטורים מהצום, ואעפ"כ יש לחנך אותם למצות יוה"כ, כפי שיפורט בסעיפים הבאים.
 זז. אין להנעיל לילדים נעלי עור, אף אם אינם צמים.

- סח. ילדים המבינים מהו יוה"כ, יש לחנך אותם מעט מעט לצום. בהתחלה יצומו מעט בערב, וככל שיגדלו יתענו יותר.
- טו. מה שנאמר ש"אין מענים את התינוקות", הכוונה היא שאין לכפות עליהם צום מלא. אך חלק קטן מהצום – אין מניעה, שאין ילד אפילו מגיל חמש שאינו יכול להתענות שעה או שעתיים לשם חינוך.
- ע. יש לשים לב, שילד לא יתענה יותר מיכולתו הגופנית.
- עא. ילד/ה מגיל אחת עשרה מחוייב מדרבנן לצום את יוה"כ במלואו.
- עב. חינוך הילדים, הוא גם לרחיצה ולסיכה. וכל ילד שמתחילים לחנכו לצום, מתחילים לחנכו גם בשני עיניים אלו.
- עג. מותר לאדם המחוייב במצוות לתת אוכל לילד, ולא חוששים שמא יאכל ממנו.
- עד. מי שרוחץ ילד, צריך לעשות זאת באופן שלא ירטיב את עצמו.

נשים בהריון ומניקות

- עה. נשים בהריון ונשים מניקות חייבות לצום את הצום במלואו. וטוב שתאכלנה ותשתינה הרבה לפני יוה"כ שלא תבאנה לידי סכנה.
- עו. על מנת שלא תתעייף, תשתדל האשה לא להסתובב יותר מדאי, ולשהות במדת האפשר במזגן. ואם תרגיש טוב, תבא לבית הכנסת לתפילת נעילה בלבד [וגם זו אינה חובה].
- עז. אשה בהריון בסיכון וכדומה, תשאל רב מה לעשות [תוך פירוט הבעיה]. ואין לסמוך על רופאים [אלא אם רב אומר לסמוך על רופא מסוים], כיון שאינם תחליף לפוסקי הלכה, ורבים מהם אף אינם מודעים לחומרת הצום.
- עח. אשה בהריון שהריחה אוכל כלשהו, ומראה הפנים שלה משתנה לרעה כתוצאה מכך, מזכירים לה שהיום הוא יוה"כ, ואם בכל זאת הזכרון לא מרגיע אותה, נותנים לה לאכול, עד שהיא תרגיש טוב, כפי שיפורט בדיני חולה.
- עט. לגבי אשה בהריון שמרגישה פתאום מאד רע, ראה בהמשך לגבי חולה במצב זה.

חולה ויולדת

- פ. יולדת שילדה מח' בתשרי (כולל יום זה) והלאה פטורה מהצום.
- פא. יולדת שילדה מד' עד ז' בתשרי (כולל ימים אלו), אם היא מרגישה שהיא חייבת לאכול או לשתות - פטורה מהצום, ואם לא – צריכה לצום.
- פב. יולדת שילדה לפני ד' בתשרי חייבת לצום, אלא אם כן ישנו סיבוך כלשהו, שאז תשאל רב מה לעשות, כדין כל חולה.
- פג. חולה שהוא מרגיש שהוא חייב לאכול או לשתות, ואם לא יאכל או ישתה הוא עלול להגיע לידי סכנה – יאכל וישתה כפי שיפורט בהמשך.
- פד. כל חולה שיש לו ספק אם הוא צריך לצום, ישאל רב [ויפרט לו את מחלתו].
- פה. אדם שהריח מאכל כלשהו, והוא מתחיל "להחליף צבעים", הוא נחשב כחולה שיש בו סכנה, ונותנים לו לאכול מאותו מאכל.
- פו. אדם שבגלל שלא אכל, מרגיש שחוש הראיה שלו נפגע (תופעה קיימת בחולי סכרת) – מותר לאכול מיד, עד שירגיש טוב.
- פז. כל מי שצריך לאכול או לשתות ביוה"כ, צריך לכתחילה לאכול ולשתות מעט מעט, כדי שלא יצטרף לשיעור האכילה האסורה מן התורה. ואם אין זה מספיק למצבו, יאכל וישתה כמה שהוא צריך.
- פח. כדי שלא יצטרף אוכל לכשיעור, יש לאכול עד 30 סמ"ק בכל פעם, ולהמתין לפחות 9 דקות בין אכילה לאכילה.
- פט. כדי שלא תצטרף שתיה לכשיעור, יש לשתות פחות מכמלא לוגמיו, ולהמתין לפחות 9 דקות בין שתייה לשתייה. שיעור "כמלא לוגמיו" משתנה מאדם לאדם, והוא: כמה שאדם יכול להכניס לפיו, ועדיין לדחוק לצד אחד של הפה. ושיעור זה נמדד ביחס לאדם. ולכן אדם שאינו יודע כמה הוא יכול להכניס לפיו, לא ישתה בבת אחת יותר מ-40 סמ"ק.
- צ. חולה שאכל באופן שהתחייב בברכת המזון, והוא יכול לברך, יאמר יעלה ויבא בברכת המזון.

תפילת יוה"כ

- צא. יש להתעטף בטלית לפני השקיעה, כדי שיוכל לברך אדם על עטיפת הציצית.
- צב. יש לומר "כל נדרי" מבעוד יום.
- צג. ביוה"כ אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקול רם. אולם, אין לומר בקול רם ביום אחר בשנה (גם אם הדבר מתאים עם המנגינה של "אנא בכח").
- צד. כאשר יוה"כ חל בשבת, האשכנזים אומרים אבינו מלכנו בנעילה בלבד, והספרדים אומרים אבינו מלכנו בכל התפילות.
- צה. צריך שיעמוד אדם אחד לימין הש"ץ ואחד לשמאלו.
- צו. יש נוהגים לעמוד כל היום וכל הלילה, להדמות למלאכים, כדברי חז"ל במדרש.
- צז. יש נוהגים להשאר כל הלילה בבית הכנסת, ללמוד תורה ולומר שירות ותשבחות. ומי שאינו מתכוון להשאר ער כל הלילה, לא יישאר לישון בבית הכנסת. ומי שהוא חזן ש"ץ, לא ישאר ער כל הלילה.
- צח. המשתחוים בסדר העבודה ביוה"כ, לא ישתחוו על הרצפה, אלא על שטיח, או בגד וכל דבר שאינו מאבן, שיש איסור להשתחוות על הרצפה - "ואבן משכית לא תתן בארצך להשתחוות עליה".
- צט. במנחה קוראים בפרשת העריות, שאם חטא אדם באחת מן העריות, יתעורר לשוב בתשובה.
- ק. יש מן הספרדים הנוהגים ע"פ התלמוד הירושלמי לברך ברכת כהנים אף במנחה, שאין חשש שכרות בתענית, וכל אחד ימשיך במנהגו. ומכל מקום, אם כהן עלה לברך ברכת כהנים, במקום שלא נוהגים לברך – לא מורידים אותו, ויברך ברכת כהנים.
- קא. יש לדאוג שחזרת הש"ץ של תפילת נעילה, תסתיים לפני השקיעה.
- קב. תקיעת השופר של מוצאי יוה"כ אינה דוחה את יוה"כ, ולכן יש לחכות מעט אחרי צאת הכוכבים, כדי לתקוע.

צאת הצום

- קג. יש להוסיף מחול על הקודש גם בצאת יוה"כ.
- קד. תוספת זו, גם היא פרישה ממלאכה ומחמש העינויים מעט זמן לאחר צאת הכוכבים.
- קה. הזמנים הכתובים בלוחות כוללים אף את התוספת, ואין צורך להוסיף עליהם.

הבדלה

- קו. בהבדלה אין מברכים על הבשמים, ויש נוהגים לברך על הבשמים כאשר יוה"כ חל להיות בשבת.
- קז. מברכים במוצאי יוה"כ "בורא מאורי האש", אך ברכה זו יש לברך רק על אש ששבתה ממלאכה ביוה"כ. ולכן צריך לדאוג לנר שידלוק מערב יוה"כ למוצאי יוה"כ.
- קח. בשנה שיוה"כ חל להיות בשבת, אם אין אש שדלקה מערב יוה"כ, ניתן לברך "בורא מאורי האש" גם על אש שהודלקה במוצאי יוה"כ.

לאחר הצום

- קט. נוהגים לברך ברכת הלבנה, מיד לאחר ההבדלה.
- קי. יש נוהגים להתחיל לבנות את הסוכה מיד לאחר ההבדלה במוצאי יוה"כ, והוא מנהג טוב.
- קיא. אוכלים ושמחים במוצאי יום הכיפורים, שהוא יום שמחה שנתכפרו לנו עוונותינו.
- קיב. אין אומרים תחנון מיום כפור עד סוף חודש תשרי.

